

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th June, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

O‘ZBEK TILIDA MORFOLOGIK TAHLILNING AHAMIYATI

Sharipov Mohichehra Fazliddin qizi

Guliston davlat universiteti Filologiya fakulteti talabasi

E-mail: sharipova@mail.ru

Annotatsiya

Fe‘l shakllari bo‘yicha umumiy morfologik tahlillarni takrorlash, mustahkamlash va umumlashtiruvchi, nazorat ishi darslarida o‘tkazish usullari va shakli haqida batafsil tushunchalar berildi.

Kalit so‘zlar: fe‘l, kelishiklar, fe‘l shakllari, fe‘lning grammatik kategoriyalari, umumiy morfologik tahlil, asos, tahlil, so‘z turkumlari, grammatik shakl.

Ta‘limda morfologiyani, xususan, Fe‘lning grammatik shakllarini o‘qitishning amaliy ahamiyati shundaki, leksikologiyadan egallangan zaruriy bilimlar mazkur bo‘limni o‘rganishda o‘z amaliy ifodasini topadi. O‘quvchi mustaqil va yordamchi so‘z turkumlarini o‘rganishda so‘zning o‘z va ko‘chma ma‘nosi, uyadosh, shakldosh, qarama-qarshi ma‘noli so‘zlarga yana murojaat qiladi va so‘z boyligini oshirish, so‘zdan to‘g‘ri hamda o‘rinli foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Qolaversa, o‘quvchining morfologiya bo‘limi yuzasidan egallagan bilim, ko‘nikma va malakalari tilining boshqa bo‘limlari, xususan, sintaksis bo‘limini o‘qitishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Fe‘lning grammatik kategoriya va ularni ifodalovchi shakllarni ajrata olmaslik ko‘p hollarda ularni aralashtirib qo‘llashga sabab bo‘ladi. Masalan, o‘quvchilar barmoq, sarg‘ish, ishlash kabi so‘zlar tarkibidagi -moq, -ish, -sh qo‘shimchalariga qarab, uni harakat nomi deb atashadi. Ayniqsa, kelishik bilan egalik, turlanish bilan tuslanish, morfologik tahlil bilan sintaktik tahlil kabilarda ularni farqlay olmaslik holatlari ko‘p uchraydi. Buning uchun oldin o‘rganilgan atama bilan keyin o‘rganiladigan atama orasida mustahkam zanjir hosil qilinmog‘i lozim. Zero, bilimlar xalqalardan tashkil topgan bir butun zanjirdir.

Til hodisalarini ajratish, ayniqsa, matn ustida ishlash jarayonida ko‘proq kerak bo‘ladi. Chunki o‘quvchi tanlangan matndan u yoki bu til hodisani ajratishi, uning mohiyatini sharhlashi, shu asosda umumlashmalar hosil qilishi lozim.

Amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning morfologiya bo‘limi yuzasidan egallagan tushunchalari, ko‘nikmalari bo‘lim mavzulari doirasida cheklanib qolmoqda, ya‘ni til birliklarining o‘zaro bir butun tizim ekanligi va ular

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th June, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

o'rtasida uzviy aloqadorlikni, munosabatlarni tushunib yetilishida o'ziga yarasha kamchilik va qiyinchiliklar mavjud. O'quvchining so'z va qo'shimcha munosabatini anglashida, ma'lum bir so'z turkumiga xos grammatik shakllarning mohiyati va vazifasini tushunishida muayyan dars turida o'tkaziladigan umumiy morfologik tahlilning ham o'rni yuqoridir.

Ma'lumki, ona tili o'qitish tizimida tushunchalar tahlili muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Til bo'limlaridan kelib chiqib bu tahlillarni quyidagicha bo'lish mumkin: fonetik tahlil, leksik, morfemik, morfologik, sintaktik, stilistik va hakoza. Bularning ichida umumiy morfologik tahlilning o'quvchilarning so'z tarkibi va so'z turkumlari, ularning ma'no turlari va xususiyatlarini bir tizimga keltirishda alohida o'rni bor.

O'quvchilar 5-6-sinf davomida leksikologiya va morfologiya bo'yicha olgan bilimlari natijasida ularda so'zning atash (lug'aviy) va grammatik ma'nolari haqida fikr yuritish, so'z tarkibini ajratish ko'nikmalariga ega bo'lishadi. Mana shu olingan malakalarni umumlashtirish va bir tizimga keltirish uchun o'quvchilarni umumiy morfologik tahlilga o'rgatish zarur.

So'z tarkibi bo'yicha tahlil morfologik tahlilning bir ko'rinishi bo'lib, u o'z ichiga bir qancha mavzularni oladi: so'zning asosi, qo'shimcha, qo'shimchalarning ma'no va vazifasiga ko'ra turlari (so'z yasovchilar, shakl yasovchilar); sodda, qo'shma, juft so'zlar va boshqalar. So'z tarkibi bo'yicha o'tkaziladigan tahlil so'zdagi ikki qismni – so'zning asosiy ma'nosini anglatuvchi qismni, shuningdek, so'zning grammatik ma'nosini anglatuvchi qismni ajratishdan boshlanadi.

So'z turkumlari bo'yicha o'tkaziladigan tahlil, so'z tarkibi bo'yicha o'tkaziladigan tahlil kabi, morfologik tahlilning bir ko'rinishi bo'lib, u maktab dasturidagi «So'z turkumlari» mavzusining masalalarini qamrab oladi. So'z turkumlari bo'yicha o'tkaziladigan tahlilning birinchi bosqichini gapdagi so'zlarni turkumlarga ajratishdan – so'zlarni morfologik jihatdan tasnif qilishdan boshlash kerak. Bundan so'ng har bir turkumning ichki xususiyatlari ko'rsatiladi.

Umumiy morfologik tahlillarni takrorlash, mustahkamlash va umumlashtiruvchi, qolaversa, nazorat ishi darslarida ham o'tkazish maqsadga muvofiq.

Bu kabi tahlillar o'quvchiga, avvalo, o'quvchida olingan nazariy qoida va tushunchalarini amaliyotda qo'llash ko'nikmasi shakllanadi, ikkinchidan, o'qitish jarayonida uzviylik va uzluksizlik, tizimlilik muhim ekan, tahlil ona tili mavzulari o'rtasidagi bog'liqlikni tushunishga xizmat qiladi.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th June, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. A. G‘ulomov va boshq. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent – 2012. – 236 b.
2. Abduraxmonov X., Rafiyev A., Shodmonqulova R. O‘zbek tilining amaliy grammatikasi. –Toshkent: O‘qituvchi, 1992. – 256 b.
3. Boxodirovich, E. N., & Murtazaevich, M. S. (2022). Phonological approaches to the study of the phoneme. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(4), 778-781.
4. Boxodirovich, E. N., & Murtazayevich, M. S. (2022). EXPRESSION OF PURPOSE IN UZBEK LANGUAGE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(5), 247-250.
5. Doniyorovich, O. R. A. (2022). TOG‘AY MUROD ASARLARIDA EVFEMIZMLAR. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND EDUCATION*, 1(4), 38-42.
6. Khamrokulovna, T. Z. (2022). On the morphological structure of the word in the uzbek language.
7. Mamaraximov, S. (2022). MAQSAD MA‘NOSINI IFODALOVCHI DASTLABKI VOSITALAR. *Academic research in educational sciences*, 3(7), 376-385.
8. Sharipov, F. G., & Galiyev, T. F. (2021). O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA MORFONOLOGIYAGA DOIR TALQINLARI. *Academic research in educational sciences*, 2(2), 89-94.
9. Sirojiddin, M. (2023). O ‘ZBEK TILIDA MAQSAD MA‘NOSI SO ‘ZLAR ORQALI IFODALANISHI. *Journal of Universal Science Research*, 1(5), 20-25.
10. Tuychieva, Z. (2019). PRINCIPLES OF DIFFERENTIATING OF GENDERS IN UZBEK ANTHROPOLOGY. *Bulletin of Gulistan State University*, 2020(1), 75-82.
11. Ерматов, И., & Дехконова, Л. (2021). Тожик–форс тилидан ўзбек тилига ўзлашган аффикслар хусусида. *Общество и инновации*, 2(2/S), 462-469.
12. Sharipov, F. G. Improvement of Classification of Parts of Speech in Modern Uzbek Morphology. *Academic Research in Educational Sciences //Volume 2 / Issue 6 / 2021*
13. Sharipov, F. G. Ўзбек илмий морфологиясида сўз ясалиши муаммолари талқини. *Fan va jamiyat*, Nukus. 2021 у. №2.

